

שיעור יד: ורבנן הוא דאצרוך - תועלת התקנה

דף ג ע"א

תוכן:

- א. ורבנן הוא דאצרוך - מה החשש ומה הצריכו? השאלות
- ב. שיטת רש"י בסוגיה
- ג. שיטת תוספות
- ד. שיטת ר"י בתוספות לפי המהרש"א
- ה. קשיים בהסבר המהרש"א
- ו. ביאור המהלך לפי ר"י שלא כמהרש"א
- ז. מהלך הגמרא ברש"י לפי רבא
- ח. רבנן אצרוך בגלל דין שהינו רק מלכתחילה

מקורות לשיעור:

הסוגיה מ"ואפילו לר"מ" (ב ע"ב) עד ולא אתי לאורועי נפשיה" (ג ע"א)
תוספות ד"ה "לפי" (השני) בדף ב ע"ב וד"ה "סתם", "ורבנן"
תוספות ד"ה "חד" בדף ג ע"א
רע"א כאן בד"ה "רש"י ד"ה ורבנן הוא דאצרוך"
'אמרי-משה' בסימן יז אות ז
המהרש"א על תוספות ד"ה "חד"
תוספות הרא"ש לדף ג ע"א ד"ה "חד"
תוספות רי"ד בדף ג ע"א בד"ה "האי קולא הוא"

א. ורבנן הוא דאצרוך - מה החשש ומה הצריכו? השאלות

יל"ע במהלך דברי הגמרא:

1. הגמרא הסיקה ש"סתם ספרי דדייני מיגמר גמירי", וא"כ ממה היה לרבנן לחשוש, שבגלל זה הצריכו לתקן את אמירת בפ"נ?

2. הגמרא אומרת אחרי "ורבנן הוא דאצרוך" ד"משום עיגונא אקילו בה רבנן", ומיד אח"כ ממשיכה הגמרא "חד אתי בעל מערער ופסיל ליה", ולכאורה המשך זה לא מובן, מדוע? לאחר שהגמרא הסיקה שסתם ספרי דדייני מיגמר גמירי, לכאורה אין יותר מקום לחשש אמיתי על "לשמה" אלא רק לחשש שמא הבעל יערער ויוציא לעז, וכמו שראינו שפירשו לעיל תוספות ד"ה "לפי" (השני), והנה אם אכן "ורבנן הוא דאצרוך" היה זה מפני חשש שמא הבעל יערער, ע"כ צ"ל שב"משום עיגונא אקילו בה רבנן" האמינו לשליח שאמר בפ"נ, כך שגם אם הבעל יבוא ויערער, נאמין לשליח ולא לבעל, א"כ לא מובן כיצד ממשיכה הגמרא ואומרת שהבעל יבוא ויערער ויפסול את הגט, הרי כבר אמרנו ש'משום עיגונא אקילו' רבנן ונתנו לשליח נאמנות נגד הבעל?

3. בכלל מה נוסח שאלת הגמרא "האי קולא חומרא היא", השאלה לכאורה איננה מצד קולא וחומרא, אלא צריכה להיות שלא הועלנו כלום בעדות בפ"נ.

4. אם באמת מטעם חשש זה, שהבעל יערער ויוציא לעז, "רבנן אצרוך" ותיקנו שהשליח יצטרך לומר בפ"נ, מה המובן לדברי הגמרא "משום עיגונא אקילו" להאמין לשליח? משפט זה אינו מובן כלל, שהרי אין לפנינו נידון אם להאמין לשליח, שהרי לפני שהבעל בא ועירער אין בכלל חששות, שהרי סתם ספרי גמירי ואילו אחרי שהבעל יערער גם אחרי עדות השליח יהיה נאמן להוציא לעז, כמו שהגמרא אומרת "חד אתי בעל מערער ופסיל ליה" וא"כ השליח לא נתן נאמנות שלא הייתה קודם לכן, אלא מקסימום הוא רק גורם למין פטנט כזה שהבעל לא יבוא, כפי שנראה בתוספות, א"כ מה זה "משום עיגונא אקילו" הרי איננו מחדשים לו נאמנות?

ב. שיטת רש"י בסוגיה

חשש אמיתי מדרבנן

רש"י בד"ה "ורבנן הוא דאצריכו" כתב: "למיחש למילתא משום דאיכא דאשכח כתוב ועומד וכו'". רש"י התקשה מה היה חשש רבנן לאחר שהסקנו ש"סתם ספרי גמירי", ולכן

פירש רש"י שבאמת אין החשש מפני סופר **שכתב** שלא לשמה, שהרי הסופר באמת גמיר וכותב לשמה, אלא שמא **איש אחר** לקח את הגט, ובנוגע לאנשי העולם אין לנו "**כל**", אלא רק "**רוב**", "**רוב** בקי אין הן", ואינם כסופרים שלגביהם אמרה הגמרא שיש "**כל**" שכולם גמירי, וא"כ החשש כאן אינו בגלל ערעור הבעל והוצאת לעז כמו שראינו בתוספות לעיל אלא חשש אמיתי.

אמנם עדיין יל"ע, שהרי תוספות בד"ה "סתם" כתבו שסתם ספרי דדייני מיגמר גמירי הוי כמו מיעוטא דמיעוטא, וא"כ היה רש"י יכול לפרש שהחשש מדרבנן הוא לאותו מיעוטא דמיעוטא, ולמה המציא חשש חדש?

רואים מרש"י שלא למד כתוספות, אלא הבין שאכן כל הסופרים מיגמר גמירי והוי "**כל**", וכך באמת שיטת הרשב"א בדף ה ע"א בד"ה "הא דפרקינן" שכתב "כולהו" ולכאורה פשוט לשון הגמרא מטה כרש"י.

ולכאורה קשה, מדוע חשש זה הינו רק מדרבנן, כמ"ש הגמרא "**ורבנן** הוא דאצרוך", ולא מדאורייתא לדעת ר"מ שחייש למיעוטא, ואם יהיה מדאורייתא שוב חוזרת הקושיה לפי ר"מ כיצד אחד נאמן?

צ"ל שמכיוון שכל הסופרים גמירי, וזה מהני לגט שנכתב, ואילו במיעוט המקרים שהגט נמצא ושמו כשמו וכו' רובא דאינשי גמירי, צירוף החששות יחד מביא לחשש של מיעוטא דמיעוטא ולזה גם ר"מ לא חושש מה"ת.

מניעת רש"י מלפרש חשש עירעור בשקר

והנה רש"י נזקק לכל זה מכיוון שלמד שהחשש כאן הינו **חשש אמיתי** ולא חשש לערעור בשקר, אולם יש לשאול, מדוע רש"י בכלל ראה לפרש שזה חשש אמיתי וכתוצאה מכך נזקק לכל זה, ולא פירש שכל החשש הוא רק שמא הבעל יערער?

אלא כבר הקשינו לעיל על מהלך הגמרא התמוה, לכאורה, דאם השלב של "**ורבנן** הוא דאצרוך" היה מפני חשש שהבעל יערער, ע"כ צ"ל שב"משום עיגונא אקילו רבנן" הכוונה היא שהאמינו לשליח שאמר בפ"נ, כך שגם אם הבעל יבוא ויערער אנו נאמין לשליח ולא לבעל, א"כ לא מובן כיצד ממשיכה הגמרא ואומרת שהבעל יבוא ויערער ויפסול את הגט, הרי כבר אמרנו ש'משום עיגונא אקילו' רבנן ונתנו לשליח נאמנות נגד הבעל?

מחמת קושי זה למד רש"י שעניין ערעור הבעל מגיע בגמרא רק **כשלב מאוחר יותר**, אולם

בשלב הראשון של "ורבנן הוא דאצרוך", חששנו **חשש אמיתי** ולשם הוצאה מחשש זה הקלנו משום עיגונא ונתנו לשליח **נאמנות**, ואח"כ שואלת הגמרא שעדיין יש חשש שמא יערער הבעל ויהיה חד מול חד וירד הע"א וישאר החשש בעצם (עיין לקמן באורך מה בדיוק יקרה לאחר ערעור הבעל).

א"כ, לפי רש"י מה פשט המילים ב"ורבנן הוא דאצרוך" - מה אצרוך? **הצריכו לחשוש** שמא הגט לא כתוב לשמה, ולא סתם שהצריכו לומר בפ"נ, וכך אכן מדויק בלשון רש"י שכתב: "ורבנן הוא דאצריכו - **למיחש למילתא**..."

מהי חתימה שלא לשמה

והנה יש לעיין, אליבא דרש"י, שהחשש כאן הינו חשש אמיתי ולכן השליח צריך להעיד שבפניו נכתב לשמה ובפניו נחתם לשמה (או ע"י ששואלים אותו או שבסתמא מעיד לשמה) מדוע איננו מסתפקים בכך שהשליח יעיד רק "בפני נכתב" ומה הצורך להעיד על החתימות שהיו לשמה, כיצד בכלל ניתן לחתום שלא לשמה?

רע"א כאן בד"ה "רש"י ד"ה ורבנן הוא דאצרוך" שואל על רש"י, אמנם מובן מהי כתיבה שלא לשמה, וזה כאשר כתב לא לשם הבעל והאשה האלה, אולם אם אנו יודעים שהגט נכתב לשם האשה הזו, ונתנו את הגט לעדים וחתמו עליו הרי זו חתימה ועדות לשמה, ואם חתמו עבור מישהו אחר הרי שאז החיסרון איננו שהחתימה שלא לשמה אלא אין זו עדות בכלל.

א"כ, מה פירוש הדבר לחתום שלא לשמה? אם הגט הוא גט של אשה אחרת והעדים חתמו עליו הרי אין זו חתימה שלא לשמה אלא אין זו עדות, אך אם נכתב לשם אותה אשה, והעדים חתמו על הגט, כיצד יכולים לחתום שלא לשמה?

רע"א מפלפל למצוא ציור שחתימתם קרויה "עדות" אולם איננה נקראת "לשמה", עיין בדבריו, ולכאורה קצת יש לתמוה דהרי הגמרא אומרת "רוב בקיאיין הן" - וכי רוב העולם בקי בחשבונות רע"א הנ"ל מהו בדיוק ציור של חתימה לשמה?

ה'אמרי-משה' בסימן יז אות ז חולק וסובר שבהלכות שטרות אי"צ להעיד על האיש שהוא המלווה או הלוקח המסוימים אלא רק על דעת המתחייב, "דבגט בעינן שידעו הע"ח שם האשה המתגרשת ויחתמו לשם האשה המתגרשת ששמה כך וכך, אבל בשאר שטרות א"צ

הע"ח רק לשמוע מפי המתחייב שמצווה לחתום אבל א"צ לידע מי המלווה והלוקח המקבל את השטר", לכן מצד הלכות עדות די שחתמו לשם המתחייב שהוא הבעל, ואי"צ לשם האשה וא"כ עדות על דעת המתחייב זו עדיין לא עדות לשמה, אולם בהלכות לשמה צריך שיעידו על האשה ולכן הציור לפיו הוא שחתמו על גט ובזמן חתימתם לא חתמו לשם האשה, לכן כתוב "לשמה" ולא "לשמו".

לכאורה קשה להבין את כוונתו, וכי העדים שחותמים אינם צריכים לדעת מה כתוב בשטר?

והנה אם נלמד שאכן יש מושג של חתימה שלא לשמה, שוב קשה לר"מ דחייש למיעוטא, שהרי לזה לא יעזור שסתם ספרי דדייני גמירי שהרי לא הסופרים חותמים, וא"כ עדיין יקשה? צ"ע.

ג. שיטת תוספות

הבעיה המרכזית בסוגיה לפי תוספות

כפי שראינו בתוספות ד"ה "לפי", מרגע שאמרה הגמרא "סתם ספרי גמירי" הרי שאין חשש אמיתי שמא הגט נכתב שלא לשמה, אלא רק חשש ללעז. א"כ כבר בשלב הראשון, של "ורבנן הוא דאצרוך" הבעיה היא רק מצד ערעור הבעל (אף שתוספות ד"ה "סתם" למדו שלא כל הסופרים גמירי והיו יכולים לפרש שיש חשש אמיתי מדרבנן למיעוטא דמיעוטא, כתב רע"א שצ"ל שאלו שני בעלי תוספות).

אם נשים לב נראה שתוספות בד"ה "ורבנן" לא ציטטו את מילותיו הראשונות של רש"י "למיחש למילתא", נראה שזה בכוונה שהרי תוספות למדו שפשוט הוא שמכיוון שסתם ספרי גמירי אין כאן חשש בעצם אלא רק חשש לערעור הבעל, ולא ראו הו"א ברש"י שכוונתו שיש חשש בעצם.

א"כ, יל"ע כיצד יפתרו את הבעיה הזו שבגללה רש"י מיאן לפרש כמותם, מה ההבדל בין שלב זה לשלב הבא? הרי כבר שלב "רבנן אצרוך" היה מפני חשש ערעור הבעל, אולם באמת לא הרווחנו כלום מעדותו, שהרי כשהבעל יבוא ויערער אומרת הגמרא שעדיין ערעורו ערעור?

תירוץ תוספות

תוספות בד"ה "חד", בשיטתם הראשונה, לומדים שאם יבוא הבעל ויערער לאחר עדות השליח, אע"פ שלא יהיה נאמן מ"מ הלעז שיוציא יגרום לפסול את הגט, "אתי בעל ומערער ופסיל ליה", דחכמים פסלו גט שיש עליו לעז. לפי"ז, מה שכתוב בגמרא אתי בעל מערער "ופסיל ליה", זה בדווקא, ולמרות שהבעל לא נאמן, אך הלעז שמוציא הוא זה שפוסל.

והקשו תוספות: "וא"ת א"כ מאי ס"ד דמהני בפני נכתב כיון דאכתי איכא לעז" שזו למעשה שאלתנו, ותירצו: "דס"ד דמהני דרוב פעמים לא יוציא שיסבור שלא יאמינוהו ומיהו אי מפיק ליה מיפסל".

מבארים תוספות שבאמת הבעל לא יהיה נאמן מן הדין, אלא רק מצד הלעז שמוציא, רבנן הצריכו אמירת בפ"נ מטעם חשש לעז והקילו להאמין לע"א.

קשיים בתירוץ תוספות

1. תירצו תוספות שאף שגם לאחר עדותו יכול הבעל להוציא לעז, אך בד"כ לא יהיה לעז כי בפועל לא יערער, ושאלה ע"ז הגמרא הרי אם כן יבוא ויערער ייצא לעז ותירצה שמידק דייק שע"כ לא ייצא לעז או שלא יהיה נאמן להוציא לעז.

תירוץ תוספות קשה מאד, מה זה "משום עיגונא אקילו"? לפי"ז רבנן אצרוך כי חששו ללעז ורבנן אמרו שביאת ע"א די בה כדי למנוע שהבעל יבוא ויעורר לעז, כי רוב פעמים לא יבוא כי ישמע שע"א העיד, וקשה לפי"ז מה זה "משום עיגונא אקילו"? מה שייך משפט זה, הרי אין כאן נידון של להאמין לשליח, שהרי לפני שהבעל בא וערער אין בכלל חששות, ואילו אחרי שיערער גם אחרי עדות השליח יהיה נאמן להוציא לעז, וא"כ השליח לפי תוספות רק מהווה מין פטנט למנוע מהבעל לבוא, א"כ מה זה "משום עיגונא אקילו" הרי איננו מחדשים לו נאמנות! היה צ"ל שלא חייבו יותר מזה כי הבעל כבר לא יבוא. לפרש "אקילו" לא בתור נאמנות אלא כפטנט, הקילו לסמוך על השליח כפטנט, קשה לומר.

2. אם באמת על הגט אין שום חשש וכל החשש רק מצד שיבוא הבעל ויערער יל"ע מה פירוש דברי תוספות לעיל בד"ה "לפי" שכתבו "דמסתמא שלא כדין יערער" מה פירוש

"מסתמא" הרי באמת אינו נאמן מן הדין, דהנה אם היינו מפרשים שהוא באמת נאמן מן הדין בערעורו, היינו מפרשים שכוונת תוספות היא שכאשר מערער באמת נאמן, אך היום אנו לא חוששים כי אנו אומרים מסתמא שלא כדין יערער, אך לפי"ד כעת שהוא באמת לא נאמן מה זה "מסתמא"? לא ברור הלשון.

ביאור מהלך תוספות

לשון הגמרא "משום עיגונא אקילו" מורה שיותר נכון להגדיר שהבעל לא יבוא רק בגלל שבי"ד נתנו נאמנות לעד ולכן כאן נתנו לו נאמנות והכשירו את הגט וכעת שרואה זאת הבעל הוא לא יבוא, אלא שכאמור צ"ע מה שייך לומר שהאמינו לו להכשיר את הגט, אם לשיטת תוספות אין כל בעיה עם הגט?

צ"ל בדעתם, שבגלל החשש שמא הבעל יערער נוצר כבר עתה חשש בעצם, וממילא רבנן הצריכו כעת נאמנות. רבנן לא הצריכו אמירת בפ"נ סתם כפוטנט כדי שהבעל לא יערער, אלא הצריכו לברר את הלשמה בגלל חשש הלעז שעלול להיות, ולזה צריך נאמנות. חכמים הצריכו נאמנות על הלשמה וללא זה הגט פסול, ולא סתם אמירה שמונעת מהבעל לבוא ולערער, בד"כ אין לע"א נאמנות לדשב"ע וכאן שרק חכמים יצרו את החשש, הסתפקו בנאמנות של ע"א, ונאמנות זו תועיל כי הבעל לא יבוא כי בירו בב"ד את הלשמה, ולא סתם כי הופיע עד בב"ד.

למה הצריכו נאמנות על הלשמה? כי חששו שהבעל יערער ויוציא לעז, אמרה הגמרא שמשום עיגונא אקילו לתת לו נאמנות על הלשמה, זו נאמנות ולא סתם אמירת השליח למנוע את ערעור הבעל.

לכן, אם לא תהיה אמירה של השליח הגט יהיה פסול, אולם לא בגלל הלעז אלא כי לא התקיימה התקנה ולא ביררנו את הלשמה, אולם אחרי האמירה, אם הבעל יערער הגט ייפסל לא בגלל חשש לשמה אלא כי לעז פוסל.

א"כ, זה שסתם ספרי גמירי, עושה שהבעל באמת לא יהיה נאמן, ואין חשש אמיתי גם כשמערער, ואם יערער הוא רק מוציא לעז ולא בגלל הנאמנות שנתנו לשליח "משום

עייגונא" הבעל אינו נאמן, אלא בגלל סתם ספרי גמירי, והפשט ב"רבנן אצרוך" הוא הצריכו לחשוש ללעז שיוציא הבעל.

"רבנן אצרוך" פירושו הצריכו נאמנות על הלשמה ולל"ז הגט לא כשר, זהו גדר התקנה, הסיבה לתקנה אמנם היא כי חששו שהבעל יערער ויוציא לעז, ושואלת הגמרא אם גדר התקנה הוא שצריך בירור על לשמה, הרי לע"א אין נאמנות בדשב"ע ומתרצת "משום עייגונא אקילו" ונתנו לו נאמנות על הלשמה.

"והכא משום עייגונא אקילו" רבנן הצריכו אמירת בפ"נ כי חששו ללעז וע"א מספיק להוריד חשש זה, כי בד"כ הבעל לא יבוא אח"כ ולכן ניתן להסתפק ברמת בירורו שהרי כל הצורך בבירור נבע מחמת חשש שהבעל יבוא.

ד. שיטת ר"י בתוספות לפי המהרש"א

ר"י חולק על השיטה הראשונה בתוספות וסובר שלעז בעלמא שמוציא הבעל אינו פוסל את הגט משתי סיבות (נדון בהן בע"ה בשיעור הבא) ולכן מפרש שמש"כ בגמרא "ופסיל ליה" הכוונה שיאמינו ללעז אבל הגט כשר.

שלבי הגמרא לפי שיטת ר"י

ראינו לעיל את שאלת תוספות ששאלו: "וא"ת א"כ מאי ס"ד דמהני בפני נכתב כיון דאכתי איכא לעז?"

והנה כתבו המהרש"א ותוספות הרא"ש שבעיה זו בפשט הסוגיה קיימת רק לפי השיטה הראשונה בתוספות שסברה שאם הבעל יערער פסיל ליה ממש, ולכן שאלו מה ההו"א שמהני ולמה מהני אמירת השליח, אבל לפי פירוש ר"י שהבעל לא פסיל ממש, ל"ק, כי הועילה עדות השליח, שעכשיו לא יכול הבעל לפסול את הגט, דלפני שהשליח אמר בפ"נ הבעל היה יכול לבוא ולפסול את הגט, אולם אחרי שהשליח אמר בפ"נ הבעל כבר לא יכול לפסול את הגט, ולפיו ברורה הסוגיה, מה הועילה אמירת השליח.

והנה ניתן להוסיף ולדייק כך אף בלשונם של תוספות, שכן פתחו את שאלתם הנ"ל, מיד לאחר שהציגו את שיטתם הראשונה שהלעז שהבעל מוציא פוסל את הגט, ב"וא"כ", משמע שרק לפירוש הראשון קשה.

שאלת המהרש"א ותירוצו

אולם שואל המהרש"א: הרי ר"י אומר שאף לאחר עדות השליח הבעל יכול להוציא לעז, אלא שלעז לא פוסל, א"כ ע"כ גם מעיקרא לא יכול היה הבעל לפסול ממש את הגט, שהרי גם בתחילה היה בערעורו רק כדי להוציא לעז לשיטת תוספות ולא חשש אמיתי, ולעז לא פוסל לשיטת ר"י וא"כ שוב קשה שלא הרווחנו כלום מעדות השליח, שהרי א"א לומר שמעיקרא היה פוסל?

מתרץ המהרש"א שלפני שבא השליח והעיד, כשהבעל יערער נאמין לו מעיקר הדין ולא מצד לעז, דחיישינן למיעוטא ומה שר"י אמר שערעור הבעל רק יוצר לעז, הרי זה דווקא לאחר שהשליח בא והעיד.

היכן מצא המהרש"א שהערעור על לשמה יכול להיות מעיקר הדין, הרי "סתם ספרי גמירי"?

מצא זאת המהרש"א במביא גט בא"י כמו שכתב: "דלא עדיף ממביא גט בא"י דאינו אומר בפני נכתב וערעורו ערעור אם יערער, כדקתני במתניתין יתקיים בחותמיו".

הבין המהרש"א שבא"י יכול הבעל לבוא ולערער על 'לשמה' של הגט, שלא כמו שנראה ברש"י על המשנה אלא כרש"י בדף ט וכ"ה בפיהמ"ש (במק"א הרחבנו בזה) וא"כ כתוב במשנה לפי"ז שאף בא"י שגמירי קיים ערעור הבעל על לשמה, ומזה למד המהרש"א שגם במדה"י אע"פ שסתם ספרי גמירי, בכ"ז ניתן לערער על לשמה, א"כ הבעל יכול לערער מעיקר הדין וע"ז אמרינן "משום עיגונא אקילו" להאמין לשליח, ושואלת הגמרא דעדיין יכול הבעל לערער ולעשות לעז.

א"כ, מבואר במהרש"א שלפני "משום עיגונא אקילו" יכול הבעל לפסול מעיקר הדין ולא בגלל לעז, לא כמו שאמרנו עד עתה בתוספות.

ביאור מהלך הגמרא לפי המהרש"א

בשלב הראשון בגמרא שאמרה "ורבנן הוא דאצרוך" בגלל החשש מערעור הבעל, כשהבעל יבוא ויערער יהיה נאמן מעיקר הדין וא"כ הערעור שהבעל יערער אחרי שהשליח יאמר בפ"נ, שעליו אומרת הגמרא "אתי בעל ומערער ופסיל ליה" לביאור ר"י באמת לא יצליח לפסול את הגט שהרי לעז אינו פוסל לשיטת ר"י.

ואם נשאל, למה הבעל לא נאמן מצ"ע?

לפי המהרש"א לפני שהשליח אומר בפ"נ באמת הבעל היה נאמן לערער על לשמה, אלא שרבנן נתנו נאמנות לע"א "משום עיגונא אקילו", לומר בפ"נ, ואחרי עדות השליח, הבעל לא נאמן יותר אך יכול עדיין להוציא לעז. א"כ, לפני הנאמנות שנתנו לשליח, הבעל נאמן לערער מן הדין, ובזה מובן מה הרווחנו בתקנה והוא שהבעל לא יכול לערער מעיקר הדין, מה שהיה יכול לעשות לפני שהשליח אמר.

ה. קשיים בהסבר המהרש"א

1. עו"ק, אם החשש שיוצר הבעל בערעורו הוא אמיתי ומן הדין, איך "משום עיגונא אקילו", איך יכלו לתת נאמנות לע"א, והרי לפי תוספות ע"כ שנתנו לו נאמנות שהרי אחרי עדותו, הבעל כבר לא נאמן מעיקר הדין אלא רק להוציא לעז, וקשה איך נתנו לו נאמנות כנגד הבעל, אם הבעל נאמן לערער מן הדין? הרי כתוב בגמרא שרק בגלל שכל הבעיה כאן היא מדרבנן "ורבנן הוא דאצרוך", לכן נתנו לו נאמנות?

2. עו"ק, מה יעשה המהרש"א עם תוספות בדף ב ע"ב שם מבואר שגם לפני סברת "משום עיגונא אקילו בה רבנן" ונתינת הנאמנות לשליח, הבעל היה יכול רק להוציא לעז ולא להיות נאמן מן הדין, בגלל שסתם ספרי גמירי? הרי תוספות בד"ה "לפי שאין בקיאים" אמרו שאחרי שאמרנו סתם ספרי גמירי אין אלא לעז בלבד! ושני התוספותים בשם ר"י, דלא כתוספות ד"ה "סתם" שאמר רע"א שהוא מבעל תוספות אחר.

צ"ל שהמהרש"א יבאר שכשהוא מערער אמנם הוא נאמן מעיקר הדין, אולם החשש שלנו היום לערעור שלו, אינו מעיקר הדין (ולפי הבנה זו בתוספות יובן לשון "דמסתמא שלא כדן יערער", כמו שביארנו לעיל).

אולם תוספות בדף ה ע"ב ד"ה "אי" אומרים להדיא שהבעל רק נאמן לעשות לעז אפילו ללא עדות השליח, ואיך יסתדר עם זה המהרש"א?

4. תוספות הרא"ש כאן ג"כ כתב כמהרש"א ששאלת תוספות לעיל איננה לפי פירוש ר"י, אולם יחד עם זאת בדף ט כתב מפורש שכל מה שמועיל ערעור הבעל זה משום לעז שלא כמהרש"א וא"כ רואים ממנו שלא כמהרש"א.

ו. ביאור המהלך לפי ר"י שלא כמהרש"א

מכל הנ"ל נראה לכאורה שלא כמהרש"א ובאמת גם ללא נאמנות השליח הנובעת מ"משום עיגונא אקילו", ערעור הבעל יכול רק ליצור לעז אולם זהו **לעז שפוסל**.

יל"ע מדוע המהרש"א לא רצה לומר כך? המהרש"א לא קיבל זאת כי טען שר"י אומר בפירוש שמשום לעז לא פוסלים את הגט.

מה נענה לטענת המהרש"א?

האמת היא שאם נדקדק בדבריו נראה שר"י לא אמר סתם שלעז אינו פוסל כי הוא לעז, אלא נימק זאת. לשון ר"י היא: **"כיון שקים לן שהוא כשר"** ויש לשאול על ר"י איך ברור לנו? ע"כ מצד נאמנות ועדות השליח, "משום עיגונא אקילו בה רבנן", וא"כ כתוב כמעט מפורש בר"י שרק זה ש"קים לן שהוא כשר" **גורם** לכך שהלעז לא יפסול.

א"כ כעת הדבר ברור, לפני "משום עיגונא אקילו" כשעדיין אין נאמנות לשליח ולא קים לן שהוא כשר, לעז יכול לפסול אף לר"י, רק אחרי הנאמנות של 'משום עיגונא אקילו' לעז לא פוסל, אך לפני כן עדיין לא קים לן שהוא כשר, מפני ש"סתם ספרי גמירי" עדיין לא עושה 'קים לן'.

א"כ יש לתוספות שני דיני לעז, והרווח מתקנת המשנה הוא שערעור הבעל שמוציא לעז כבר אינו יכול להוציא כזה לעז שפוסל את הגט כמו שהיה לפני שהאמינו לשליח, אלא רק לעז שאינו פוסל.

הערה על תוספות:

לשיטת תוספות נאמנות הבעל יכולה רק ליצור לעז, אך "סתם ספרי גמירי" אומר שמסתמא הגט כשר ומגורשת אם נתן לה, ורק בגלל חשש לעז הצרכנו את עדות העד, וא"כ קשה מדוע מחשיבה הגמרא את עדות השליח כעדות נגד 'איתחזק אשת איש', ולכן אינו נאמן מה"ת כע"א באיסורים, הרי ברור לנו שהגט כשר והאשה מגורשת, ואי"צ בעדות על זה, וא"כ איזה איתחזק יש? אמנם לפי המהרש"א בר"י לכאורה לא קשה.

ז. מהלך הגמרא ברש"י לפי רבא

והנה בדעת רבא שטעם התקנה הוא משום שאין עדים מצויים לקיימו, לכאורה רש"י

יודה לתוספות שאין כאן חשש אמיתי שהגט מזויף, ו"רבנן הוא דאצרוך" פירושו לחשוש לערעור הבעל ולכן הצריכו שהשליח יאמר בפ"נ.

לפי"ז לא יובן מהלך הגמרא, ויחזור הקושי בו פתחנו, הרי כל מה שתיקנו לפי שיטת רבא, זה רק בגלל ערעור הבעל וכשהבעל יבוא ויערער באמת לא תועיל עדות השליח שהיא "משום עיגונא אקילו" והבעל יהיה נאמן, א"כ לא מובן מהי בכלל ההו"א ובכלל מהו נוסח שאלת הגמרא "האי קולא חומרא היא" השאלה לכאורה איננה מצד קולא וחומרא, אלא השאלה צריכה להיות שלא הועלנו כלום בעדות הבפ"נ.

צריך לבאר ברש"י כך: הגמרא ברבא אמרה שמה"ת יש "כמי שנחקרה" ורק "רבנן הוא דאצרוך", מה שרבנן היום הצריכו את עדות השליח שמא הבעל יערער מחר, לא הצריכו עדות כנגד ערעור הבעל אלא **הצריכו קיום לגט**, כי כבר היום עוד קודם שהבעל בא, יש **חשש בעצם** על הגט, א"כ אותו "רבנן הוא דאצרוך" שאמר רש"י ברבה שהיה בגדר "למיחש למילתא" וכמו שכבר ביארנו, יש גם ברבא אלא שאצלו זה מטעם שמא הבעל יערער על זיוף, וכבר הארכנו בזה בשיעור ב סעיף ה וביארנו שם מכמה ראיות מהראשונים וגם מרש"י עצמו כגדר זה.

תירצה הגמרא: "משום עיגונא" רבנן נתנו תורת קיום מדרבנן כי כל הצורך בקיום היה רק מדרבנן, ואז שאלה הגמרא "האי חומרא הוא דאתי בעל ומערער", וכוונתה היא שהבעל יכול לערער רק על שטר לא מקוים, אולם אם משום עיגונא אקילו ונתנו לגט תורת שטר מקוים, בגלל עדות השליח, הבעל כבר לא יכול לבוא ולערער ואין כאן את **תורת הערעור המיוחדת** שיש לבעל, כבדף ט, אלא יהיה רק כחד מול חד כנגד עדות הקיום ואז הקיום יורד וה"פסיל" זה מצד אוקי חד להדי חד (עיי' בזה בשיעור הבא).

מה הרווחנו למעשה בעדות השליח

תוספות הרא"ש שאל מה הועילו חכמים בתקנתם אם הבעל יכול עדיין לבוא ולערער ויהיה נאמן? ומוכיח שהבעל באמת אינו נאמן בטענת מזויף אלא רק עושה לעז.

כעת אמרנו שלרש"י חכמים תיקנו שעדותו תיצור קיום מדרבנן, ועל גט מקוים הבעל לא יכול לערער. רק כנגד גט שאינו מקוים שכלפיו הבעל יכול לערער אנו חוששים לערעורו ואילו כעת כבר אין מה לחשוש, ומה שכתוב בגמרא "אתי בעל ומערער" אין הכוונה שיערער אלא שיבוא להכחיש את עדות השליח ולעניין זה, שיכול עדיין הבעל לעשות, חכמים לא חששו, אלא חששו רק לערעור הבעל (שזה יכול לעשות לפני שהיה קיום) ולא

חששו להכחשת הקיום ע"י הבעל (שזה לאחר שיש קיום על הגט), וא"ת מה זה משנה איך נגדיר את ערעור הבעל, סו"ס יכול להגיע באותה מידה ואז כשיערער הגט ייפסל וכי יש להגדרה הלמדנית של ערעור הבעל נפק"מ לחששותינו?

אפ"ל שיש הבדל מצד השאלה המציאותית אם יש מקום לחשוש לביאת הבעל - כאשר הגט לא קיים אנו לא משוכנעים שהגט כשר וממילא אנו באמת חוששים שיבוא ויערער, אולם כאשר הגט מקיים הוא כשר בעינינו ולמה לחשוש שהבעל יבוא ויאמר שאינו כך, ואף אם נאמר שכאשר הבעל יערער הגט ייפסל לגמרי.

עוד אפ"ל שאף אם החשש שמא יבוא זהה בשניהם, אולם תוצאת ביאתו וערעורו תהיה שונה, מדוע?

תוספות רי"ד כאן בד"ה "האי קולא הוא" אומר שע"י אוקי חד להדי חד אוקי איתתא אחזקתה, היינו יש כאן ספק, ויל"ע הרי ע"א בהכחשה כמאן דליתא וא"כ שניהם מתקזזים וכאילו אינם וכעת נשאר ערעור הבעל שהוא כתרי? וא"ת שללא כוח עדות אין לבעל כוח לערער, אז צריך להיות כשר.

אלא, 'תרומת הכרי' בסימן לא מביא י"א שע"א בהכחשה הוא כספק של תו"ת ולא כמאן דליתא וזה ה"אוקי חד בהדי חד" שכאן, אם השליח צודק הרי שהגט מקיים ונמצא שערעור הבעל אינו ערעור ויש לנו **ספק אם ערעור הבעל ערעור** וזו כוונת תוספות רי"ד.

א"כ נאמר, בלא שהיה קיום, אם הבעל יבוא ויערער הגט יתבטל לגמרי, אולם לאחר שהיה קיום זה יהיה רק ספק כמו שראינו בתוספות רי"ד ורק לכתחילה לא ייתן את הגט אולם אם נישאה בו לא מוציאים אותה וא"כ חז"ל בתקנתם הרוויחו גם למעשה.

ח. רבנן אצרוך בגלל דין שהינו רק מלכתחילה

הגמרא בדף ג ע"ב מנסה לברר לרבה, מיהו תנא דמתניתין שמצריך גם כתיבה וגם חתימה לשמה, שבגלל זה הצרכנו עדות השליח על לשמה.

הגמרא שוללת אפשרות שזה ר' מאיר מכיוון שר"מ מצריך רק חתימה לשמה ולא כתיבה, והנה תוספות שם בד"ה "דתנן" שואל מניין לגמרא שר"מ לא מצריך לכתחילה כתיבה לשמה כשם שמצריך לכתחילה כתיבה בתלוש, וא"כ נאמר שמצריך בירור ועדות השליח על לשמה מטעם דין לשמה לכתחילה שבכתיבה (וע"כ סוברים תוספות ש"לכתחילה" פירושו עד הגירושין ממש ולא עד כתיבת הגט, דאל"כ הרי כאן כבר נכתב הגט וא"כ נקרא

"דיעבד" וכך באמת נראה מתוך ההשוואה לדין "כתבו תלשו חתמו ונתנו לה", שמורה הלשון שאין לתת לכתחילה אף שכבר כתב במחובר) ותירצו תוספות שאם רק לכתחילה מצריך ר"מ כתיבה לשמה לא היו מתקנים לומר בפ"נ כיון שבדיעבד כשר.

ולכאורה שאלתם תמוהה ביותר, שהרי ראינו ששיטתם היא שאין הבעל נאמן להטיל ערעור בגט אלא יכול רק להוציא לעז, וא"כ איזה לעז יוכל הבעל להוציא על גט שכתובתו, לפי דבריו, לא הייתה לשמה והרי השליח כבר מסר את הגט לאשה קודם בוא הבעל, ואיזה לעז ייצא, הרי בדיעבד אין בעיה בגט?

והנה אף אם היה הבעל נאמן בטענתו, היה קשה כנ"ל, דלאחר הגירושין כבר אין משמעות לטענתו זו, אולם לשיטתם שלא נאמן בכלל ורק מוציא לעז הדבר קשה שבעתיים, דאיזה לעז ייצא על גט שאף לפי דבריו הוא כשר?

לא מסתבר כלל לומר שזה גופא מה שתוספות תירצו, דבאמת השאלה אינה מתחילה בכלל.

היה ניתן לומר שאם התקנה לאמירת בפ"נ הייתה רק על הכתיבה, לומר "בפני נכתב", הרי שבאמת שאלתם כלל לא הייתה מובנת, אולם מכיוון שהתקנה כוללת גם אמירת בפ"נ על החתימה ולגביה צריך לשמה מעיקר הדין וזה מעכב, הרי שכבר הורחבה התקנה שנועדה בעיקרה לברור לשמה של החתימה, גם לעניין הכתיבה וכעת כוללת התקנה את ברור כל עניין הלשמה בגט, על כל חלקיו, בין על אלה שלגבם דין לשמה מעכב ובין לאלה שלגבם דין לשמה רק לכתחילה.

אולם עדיין קשה להבין, שכן איזה רווח נרויח מהתקנה על הכתיבה, הרי אף ללא עדות השליח עליה, אין כלל חסרון של לשמה בכתיבה, לאחר שכבר התגרשה?

הוכחנו וביארנו לעיל שבגלל החשש שהבעל יבוא ויערער חז"ל תיקנו שבאמת יחולו חששות על השטר למרות שהערעור יוציא רק לעז, אולם מחמת חשש הלעז תיקנו שלא לסמוך על חזקת הכשרות של הגט וא"כ נמצא שכבר בשעה שהשליח עומד לגרש עם הגט, עוד קודם שהבעל הגיע, אנו חוששים שהכתיבה לא נעשתה לשמה ולכן איננו נותנים לו לכתחילה לגרש עם גט זה עד שיעיד שבפניו נכתב.

אולם, גם זה עדיין קשה שהרי כל מה שיצרנו חשש על הגט זה רק בגלל חשש שהבעל יבוא ויערער לאחר הגירושין, והרי אם יבוא לא יוכל לערער על לשמה בכתיבה.

צ"ל שאעפ"כ, מכיוון שיוכל לערער על הלשמה של החתימה ולכן תיקנו שכבר כעת יש

חשש על הלשמה של החתימה, תיקנו ג"כ חשש כעת על הלשמה שבכתיבה ולא יוכל השליח לגרש עם השטר לכתחילה עד שיעיד על הכתיבה.

תירצו תוספות שאותו חשש שיצרנו בגלל התקנה הרי הוא מוגבל בגבולות החורבה שעלולה לצאת מלעז הבעל ומכיוון שאין יכולת לבעל להוציא לעז על הכתיבה לאחר הגירושין ממילא לא החלנו חשש על הכתיבה.

מרש"י מדויק שלא כתוספות

תוספות ביארו שעל דין לכתחילה לא היו מתקנים אמירת בפ"נ, והנה הגמרא מציעה לומר שלר"א דין חתימה לשמה הוא מדרבנן והצריכו אמירת בפ"נ מחמתו או שלר"מ כתיבה לשמה נצרכת מדרבנן והצריכו "בפני נחתם" מחמתו, והרי כתבו תוספות שלא שייכת תקנה על דין שהוא רק לכתחילה?

נצטרך לומר פשוט שאותו דין דרבנן שהגמרא מציעה הוא דין מדרבנן שמעכב ואינו רק לכתחילה שלא כדין "אין כותבים במחובר" עליו דיברו תוספות שהוא דין דרבנן שרק לכתחילה.

אולם רש"י שם בד"ה "דרבנן" כתב שההוכחה שר"א אינו מצריך חתימה לשמה אף לא מדרבנן היא מכך דגם ת"ק אינו פוסל מה"ת אלא רק לכתחילה ומדרבנן וא"כ ר"א שחולק ע"כ מתיר אפילו לכתחילה להינשא ואין לו אפילו פסול דרבנן, ז"א, רש"י למד שמזה שר"א אומר "כשר" אין להוכיח כי יתכן שסבר כת"ק שרק בדיעבד כשר אולם מצריך חתימה לשמה לכתחילה, והנה לכאורה אף שיהא כך, עדיין די בזה לומר שהמשנה איננה כר"א, שהרי לא הייתה מתקנת המשנה לומר, אם בדיעבד כשר, כדברי תוספות, אע"כ רואים מרש"י שחולק על תוספות לכן הוכרח להוכיח שר"א מכשיר לכתחילה ורק מחמת זה אין המשנה לפיו.